

Osaamista omaan elämään ja kiinnittymistä yhteiskuntaan – nuorten kokemuksia koulun talousopetuksesta

Marilla Kortesalmi, Minna Autio, Mette Ranta & Laura Huiku

Peruskoulun opetussuunnitelmaan sisältyy talousopetusta eri oppiaineisiin integroituna. Talous- ja kuluttajakasvatuksen opetusta on tutkittu, mutta tutkittua tietoa siitä, miten nuoret kokevat kouluopetuksen, on niukasti. Artikkelissa tutkitaan koulun talousopetusta nuorten kokemuksina. Aineisto koostuu 20–26-vuotiaiden nuorten aikuisten teemahaastatteluista (n=18), joita on analysoitu fenomenografisella tutkimusotteella tulkiten nuorten opetukselle antamia merkityksiä. Nuorten näkemykset talousopetuksesta jakaantuvat talousosaamista vahvistavaan ja rajoittavaan opetukseen. Talousosaamista vahvistava opetus välittää yhteiskunnan arvoja, ja nuoret kokevat voivansa hyödyntää opittuja tietoja ja taitoja arjessaan. Talousosaamista rajoittava opetus koetaan puolestaan soveltumattomana ja hyödyttömänä. Nuoret nostavat esiin myös niitä talousosaamisen sisältöjä, joita heille ei opetettu koulussa. Nuoret näkevät koulun talousopetuksella kolme yhteiskunnallista merkitystä. Ensinnäkin opetus rakentaa vastuullista taloudellista toimijuutta asenteiden tasolla. Toiseksi koululla on mahdollisuus kohdata nuoret eri ikävaiheissa erilaisine oppijoinen ja näin vahvistaa heidän talousosaamistaan pedagogisin menetelmin. Kolmanneksi koulun nähdään tasaavan nuorten taloudellisten lähtökohtien välisiä eroja. Tulosten perusteella opetuksen sisällön ja pedagogisten ratkaisujen tulisi pohjautua vahvemmin nuorten omiin kokemuksiin ja elämäntilanteeseen. Tällöin opetuksella voidaan tukea paitsi oppilaiden yksilöllistä talousosaamista, myös heidän kiinnittymistään yhteiskuntaan ja kasvua taloudelliseen itsenäisyyteen.

Avainsanat: Nuoret, koulu, talousopetus, taloudellinen itsenäistyminen, talousosaaminen

Nuorten itsenäistyminen vanhemmistaan ja kasvu taloudellisiksi toimijoiksi ovat siirtymiä kohti aikuisuutta. Myös kiinnittymisen taloudellisiin rakenteisiin ja palveluihin ovat osa nuorten kasvua kohti aikuisuutta (Ranta ym. 2020). Taloudellinen osaaminen voidaan ymmärtää eri tavoin. Taloudellinen lukutaito (*financial literacy*) korostaa tiedon, tiedonhankinnan ja tiedon soveltamisen merkitystä osana taloudellista toimintaa. Taloudellisen toiminnan tavoitteellisuus liitetään taloudelliseen lukutaitoon, samoin kuin tavoitteellisuutta tukeva tulevaisuusorientoitunut asenne (Remund 2010). Taloudellista osaamista voidaan lähestyä myös taloudellisena kyvykkyytenä (*fnacial capability*), jolla tarkoitetaan yleensä tiedon, asenteiden ja käyttäytymisen yhdistävää, hyvinvointia tavoittelevaa prosessia (Serido ym. 2013). Suomalaisessa keskustelussa taloudellista osaamista käytetään usein kyvykkyyden ja lukutaidon synonyyminä (esim. Peura-Kapanen & Lehtinen, 2011).

Nuorten taloudellinen itsenäistyminen ja sen vaatimien tietojen ja taitojen hankkiminen tuottaa nuorille haasteita. Tämä on tullut esiin muun muassa nuorten velkaongelmia käsittelevissä tutkimuksissa (Oksanen ym. 2017; Autio ym. 2009) sekä koulukotinuorten kuluttajaksi kasvua tutkittaessa (Autio ym. 2016). Mette Rannan ym. (2020) mukaan taloudellinen itsenäistyminen edellyttää nuorilta tietoihin ja taitoihin perustuvaa osaamista ja osaamisen tunnistamista sekä omiin taitoihin luottamista. Kuitenkin elämäntilanteen epävakaus haastaa nuorten kykyä toimia taloudellisesti kestäväällä tavalla (Peura-Kapanen & Lehtinen 2011). Nuorten kokemattomuus voi asemoida heidät haavoittuviksi kuluttajiksi (O'Connor ym. 2019).

Vanhempien sosioekonominen asema heijastuu itsenäistyvien nuorten taloudelliseen tilanteeseen (Ranta & Raijas 2020; Lusardi

ym. 2010). Aapo Hiilamon ym. (2021) selvityksen mukaan vanhempien pienet tulot, toimeentulotuen saanti ja matala koulutus yhdistyvät nuorten suurempaan maksuhäiriömerkinnän riskiin aikuisuudessa. Lisäksi maksuhäiriömerkinnät ovat yleisempiä nuorilla, jotka pärjäävät heikosti peruskoulussa, etenevät peruskoulun jälkeen ammattikouluun tai jäivät kokonaan vaille toisen asteen koulutuspaikkaa. Näin talousosaaminen ei palaudu yksilön osaamiseksi, vaan yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat myös siihen, miten nuoret kykenevät hyödyntämään osaamistaan sekä kiinnittymään yhteiskuntaan ja sen tarjoamiin resursseihin.

Nuoret ovat kasvaneet yhteiskuntaan, jossa teknologia on keskeinen osa arjen toimintoja, ja palvelut ovat siirtyneet erilaisiin sovelluksiin. Rahoitus- ja maksupalvelujen automatisoituminen, verkkovälitteisyys ja finanssituotteiden monipuolistuminen korostavat talousosaamisen merkitystä (Walstad ym. 2016; Speer & Seeber 2013). Myös yhteiskunnan erilaisten tukijärjestelyjen jatkuva muutos edellyttää nuorilta kuluttaja- ja taloustaitojen oppimista (OECD 2014). On esitetty, että koulussa annettulla talousopetuksella olisi mahdollisuus tasata nuorten välisiä osaamiseroja (OECD 2014; Löfström ym. 2017). Koulussa tapahtuva opetus tarjoaa nuorille eväitä itsenäiseen ja vastuulliseen kuluttajuuteen sekä taloudelliseen toimintaan (Kortesalmi & Autio 2019). Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (POPS 2014) yhteiskunnan jäseneksi kasvetaan myös taloudellisen osaamisen kautta, ja taidot kuvataan sekä laaja-alaisten että eri oppiaineiden tavoitteiden yhteydessä kulutus- ja talousosaamisena.

Suomalaisten nuorten taloudellista osaamista kartoitettiin vuonna 2018 ensimmäistä kertaa PISA-tutkimuksella. Tulosten mukaan nuorten osaaminen oli osallistuneista maista toiseksi korkeinta (OECD 2020). Huolimatta mitatusta korkeasta talousosaamisen

tasosta Nuorisobarometrin (2017) mukaan 13 prosenttia nuorista kokee, ettei koulu ollut vahvistanut heidän taloudellista osaamistaan lainkaan (Pekkarinen & Myllyniemi 2018). Nuorten kokemus koulun talousopetuksen riittämättömyydestä on noussut esiin myös kansainvälisesti (Clarke ym. 2005). Samansuuntaisia tuloksia on saatu nuorten yhteiskunnallisista valmiuksista. Nuorten mitattu yhteiskunnallinen osaaminen on vahvaa, mutta he eivät luota omiin valmiuksiinsa toimia yhteiskunnassa täysimääräisesti. Toisaalta nuorten luottamus koululaitokseen yhteiskunnallisena instituutiona on korkea. (Mehtäläinen ym. 2017.)

Koulun merkitystä talousosaamisen kehittämisessä on tutkittu kansainvälisesti opetusinterventioiden kautta (esim. Pang 2019; Amagir ym. 2018). Sen sijaan nuorten omia kokemuksia koulun talousopetuksesta on tarkoitettu niukasti (ks. Clarke ym. 2005). Näin tutkimusta siitä, miten suomalaiset nuoret kokevat koulun talousopetuksen merkityksen itsenäistymisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen vaiheessa, ei juurikaan ole. Tutkimme nuorten näkemyksiä koulun talousopetuksesta heidän kasvaessaan itsenäisiksi taloudellisesti toimijoiksi ja toisaalta heidän kiinnittyessään yhteiskunnallisiksi toimijoiksi. Nuorten kokemuksia tarkastellaan näin sekä oman elämän että yhteiskunnallisten merkitysten kautta.

Artikkeli rakentuu siten, että ensin tarkastelemme koulujen talousopetuksesta tehtyjä tutkimuksia, minkä jälkeen esittelemme suomalaisen koulujärjestelmän tavoitteet talousopetukselle. Tutkimuksemme aineisto koostuu teemahaastatteluilta, jotka on analysoitu fenomenografisella tutkimusotteella.

Talousopetuksen tutkimusperinne koulussa: vaikuttavuus, interventiot ja oppimismenetelmät

Talousopetusta on tutkittu vaikuttavuustutkimuksina. Michael Battyn ym. (2015) tutkimuksessa 9–12-vuotiaille suunnattu formaali käytännön tehtäviä ja oppiaineiden yhteistyötä hyödyntävä talousopetus vahvistaa osallistuneiden oppilaiden taloudellisen tiedon tasoa. Carly Urban ym. (2020) seurasivat talousopetuksen vaikutusta 17–19-vuotiaiden nuorten luottokäyttäytymiseen neljän vuoden ajan koulun päättymisen jälkeen. Opetuksessa yhdistettiin aiheita matematiikasta, taloustieteestä (*economics*) ja kuluttajakasvatuksesta (*family and consumer sciences*). Opetusinterventioon osallistuneiden oppilaiden taloudellinen käyttäytyminen oli vertailuryhmiä harkitumpaa. Matemaattisten taitojen yhteyttä taloudelliseen osaamiseen on tutkittu paljon. Shawn Colen ym. (2015) tutkimuksessa tehostettua matematiikan opetusta saanut interventoryhmä lisäsi säästämistä ja velkaantui hillitymmin. Myös Melike Öz (2020) korostaa taloudellisten sisältöjen tuomista matematiikan opetukseen juuri käytännön esimerkkien kautta, kuten korkolaskujen käsittelyä lainaesimerkkien avulla.

Tiedon soveltamisen ja käytännön tekemisen yhdistäminen opetukseen on noussut esille myös muissa talousopetuksen kansainvälisissä tutkimuksissa. Aisa Amagirin ym. (2018) tutkimuksessa tarkasteltiin 1566 talousopetuksen interventiota. Heidän analyysinsä mukaan lapsille ja nuorille suunnatun talousopetuksen tavoitteet ovat jaettavissa neljään kategoriaan: talousopetus 1) vahvistaa tiedollisia ja taidollisia valmiuksia itsenäiseen talouden hallintaan ja päätöksentekoon, 2) vahvistaa tiedon ja taidon soveltamiskykyä, 3) lisää inhimillistä pääomaa erimerkiksi opettamalla tulevaisuu-

den suunnittelua, kouluttautumisvaihtoehtoja ja ansaitsemismahdollisuuksia sekä 4) vahvistaa ongelmanratkaisutaitoja. Amagir ym. (2018) arvioivat myös talousopetusinterventioiden vaikuttavuutta. Tekemällä oppiminen ja kokemuksellinen oppiminen (esimerkiksi rahankäytön simuloitu harjoittelu sekä roolipelit) vahvistavat oppilaiden taloudellista tietoa. Myös Tim Kaiserin ja Lukas Menkhoffin (2017; 2020) mukaan nuorille suunnatun talousopetuksen vaikuttavuutta voidaan vahvistaa käsittelemällä nuorille ajankohtaisia aiheita.

Suomessa varsinaisia talousopetuksen vaikuttavuustutkimuksia on tehty niukasti (ks. Kalmi 2018). Talousopetus on läsnä yhteiskuntaopin (Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012) ja kotitalouden (Venäläinen & Metsämuuronen 2015) päättövaiheen oppimistuloksia arvioivissa raporteissa. Vaikka raportit eivät keskitytään analysoimaan erilaisten työskentelytapojen vaikuttavuutta oppimistuloksiin, joitain arviointeja niissä on tehty. Yhteiskuntaopissa tyypillisiä työskentelymenetelmiä ovat ajankohtaisten kotimaan ja ulkomaan uutisten seuraaminen, käytännön taitojen opettelu sekä opetuksessa käsiteltyjen talouteen liittyvien asioiden soveltaminen. Kotitaloudessa tyypillisiä työskentelymenetelmiä ovat pari- tai ryhmätyöskentely, oppilaan itsenäinen työskentely ja toiminnalliset harjoitukset. Kotitalousopetuksessa lähiympäristön havainnointi ja projektityöskentely sekä verkko-oppimismahdollisuuksien käyttäminen olivat yhteydessä oppilaiden menestymiseen arvioinnissa. Yhteiskuntaopissa oppimistulokset korreloivat eniten opiskelutavoitteiden asettamisen ja ajankohtaisten kotimaan ja ulkomaan uutisten seuraamisen kanssa. Molemmissa oppiaineissa hyviä oppimistuloksia opettajien mielestä haastavat oppilaiden heterogeenisyys, vähäinen kiinnostus koulutyöhön, opetusryhmien suuri koko ja motivaation puute. (Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012; Venäläinen & Metsämuuronen 2015).

Jan Löfströmin ym. (2017) ja Anna-Maria Tenojoen ym. (2018) mukaan yhteiskuntaan kasvaminen edellyttää formaalin tiedon lisäksi myös informaalia oppimista arkielämän tilanteissa. Kouluopetuksen haasteena on yhdistää akateeminen ja arkielämän tieto sekä avata käsitteellistä tietoa arkielämän kytkennöihin. Heidän mukaansa taloudellisen osaamisen merkitys yhteiskunnallisena taitona näkyy siinä, että taloudellinen toimijuus ja yrittäjäjyys ovat muotoutuneet osaksi *kansalaisuutta*. Tämä näkyy myös nuorten ajattelussa. Perheen taloudellisen hyvinvoinnin turvaaminen on suomalaisten nuorten mukaan tärkein hyvän kansalaisuuden toimintatapa (Mehätäläinen ym. 2017). Markus Van den Bergin (2010) tutkimuksen mukaan nuoret näkevät yhteiskunnallisen kehittymisen talouden kehittymisen ja talouden tuomien vaatimusten kautta. Koulun merkitys näkyy nuorille faktatietojen antajana, mutta nuoret kritisoivat kouluopetusta ulkoa opettelusta. Opetukselta kaivataan enemmän soveltavuutta ja nuorten elämäntilanteiden ja toimintamahdollisuuksien huomioimista (Van der Berg 2010).

Pystyäkseen kiinnittymään yhteiskunnan taloudellisiin rakenteisiin, nuoret tarvitsevat luottamusta omaan kykyihinsä toimia ja tehdä taloudellisia päätöksiä, taloudellista itseluottamusta (Serido ym. 2013). Taloudellinen itseluottamus vaikuttaa paitsi nuorten mahdollisuuksiin itsenäistyä, myös heidän hyvinvointiinsa laajemminkin (Ranta ym. 2020). Laura Luukkaseen ja Outi Uusitalon (2018) mukaan koululla on mahdollisuus vaikuttaa nuorten taloudelliseen kyvykkyyteen, erityisesti jos nuori kohdataan aktiivisena ja osallistuvana toimijana. Heidän mukaansa koulun merkitys näkyy sen mahdollisuutena tuoda yhteen ja nuorten ulottuville eri yhteiskunnan taloudellisia toimijoita. Tutkijat eivät kuitenkaan tarkastelleet sitä, miten koulu toimisi tässä kasvatustehtävässä ja millaista opetuksen tulisi olla.

Koulun talousopetuksen tavoitteena vastuullinen ja taloudellisesti itsenäinen nuori

Suomessa talous- ja kuluttajaosaamisen ja oman talouden opetus tapahtuu sekä ala- että yläkoulussa. Opetuksen tavoitteet näkyvät erityisesti kotitalouden, yhteiskuntaopin ja matematiikan opetussuunnitelmissa sekä itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen laaja-alaisessa kaikkiin oppiaineisiin integroituvassa osaamiskokonaisuudessa (POPS 2014). Kotitaloudessa keskeiset sisällöt ovat kuluttajan oikeuksien ja vastuiden tunnistamisessa, omien kuluttajavalintojen pohdinnassa ja rahan hallinnan taidoissa. Yhteiskuntaopissa taloudellinen osaaminen painottaa peruskäsitteiden ja ilmiöiden ymmärtämistä sekä kestävän kehityksen ja yrittäjyyden näkökulmien tuomista oppilaiden pohdittaviksi. Matematiikassa harjoitellaan arjessa tarvittavia peruslaskutoimituksia sekä prosentti- ja korkolaskuja. Lukiossa talouden teemoja käydään läpi yhteiskuntaopissa.

Lukion opetussuunnitelmauudistuksessa (LOPS 2019) taloustiedon kurssin YH2 sisältöä kavennettiin hieman, esimerkiksi suomalaisten elinkeinojen esittely jätettiin pois kurssin tavoitteista. Vuoden 2003 opetussuunnitelmassa (LOPS 2003) yksilön talous on määritelty yhdeksi osaksi sisältöaluetta *Taloudellinen toiminta ja yritykset – yritystoiminta ja kuluttaja*. Vuoden 2019 opetussuunnitelmassa (LOPS 2019) oman talouden hoidon teemoja on sisällytetty kansantalouden sisältöalueeseen. Opetussuunnitelman uudistuksessa vahvistettiin yhteiskunnallisten ratkaisujen analysoinnin osaamista aikaisemman talouselämän toimintaperiaatteiden tutustumisen lisäksi. Ammattikouluissa talousosaamisen teemoja sisältyy yhteisiin tutkinnon osiin, YTO-opintoihin. Ne muodostuvat kolmesta osa-alueesta: viestintä- ja vuorovaikutus-

osaaminen, matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen sekä yhteiskunta- ja työelämäosaaminen. (OPH 2021.)

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa talousosaaminen näkyy sekä yhteiskunnallisena että henkilökohtaisena oman talouden tiedollisena ja taidollisena osaamisena (POPS 2014). Talouden ilmiöissä onkin mahdollista kytkeä yhteiskunnallinen taso yksilön arjen tilanteisiin. Esimerkiksi kestävä kehitys taloudellisena ilmiönä esiintyy vuosiluokkien 7–9 eri oppiaineiden tavoitteissa ja sisällöissä, kuten taulukossa 1 erittelemme. Kestävää kehitystä tarkastellaan sekä yhteiskunnallisella tasolla (biologia, yhteiskuntaoppi) että yksilöllisellä tasolla (laaja-alainen osaaminen, käsityö, kotitalous).

Talouden ilmiöiden monialaisuus voidaan nähdä opetuksen kannalta sekä haasteena että mahdollisuutena. Haasteena on sisältöjen läpikäynnin eritahtisuus, jolloin oppilaille ei välttämättä muodostu kokonaisvaltaista ymmärrystä. Mahdollisuutena voidaan nähdä se, että eri oppiaineiden erilaiset painotukset tuovat ilmiöstä erilaisia ulottuvuuksia oppilaiden tarkasteltavaksi. Yhteiskunnallista osaamista mittaavassa ICCS-tutkimuksessa sekä taloudellista osaamista mittaavassa PISA-tutkimuksen talousosiossa lähestymistapa on ilman oppiainekytkentää (Löfström ym. 2017; OECD 2020).

Janne Pietarisen ym. (2017) mukaan suomalaisissa opetussuunnitelmissa on ollut peruskoulun syntymisestä lähtien yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisuuden periaate. Tämä on tarkoittanut ennen kaikkea sitä, että riippumatta oppilaan taustasta (vanhempien sosioekonominen asema, asuinkunta, syntymävuosi), perusopetus on ollut lasten saavutettavissa tasa-arvoisesti ja yhtäläisen laadukkaana (Karvi 2020; Venäläinen ym. 2020). Suomalaisissa peruskouluissa on leimallista myös opettajien ja koulujen suuri autonomia. Suomessa peruskoulun tavoitteena

Taulukko 1. Kestävä kehitys taloudellisena ilmiönä vuosiluokkien 7–9 opetussuunnitelmissa.

Biologia	”Pohditaan luonnonvarojen kestävän käytön ekologisia, sosiaalisia, taloudellisia ja eettisiä periaatteita, kestävää ravinnontuotantoa sekä eläinten hyvinvointia.”
Yhteiskuntaoppi	”Perehdytään talouden peruskäsitteisiin, ilmiöihin ja keskeisiin toimijoihin sekä tarkastellaan taloutta myös kestävän kehityksen ja erilaisten taloudellisten toimijoiden näkökulmasta.”
Laaja-alainen osaaminen: Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	”Oppilaita ohjataan tarkastelemaan kulutustottumuksiaan kestävän tulevaisuuden näkökulmasta, tarkastelemaan mainosviestintää analyttisesti ja toimimaan kriittisinä ja vastuullisina kuluttajina.”
Käsityö	”Ohjata oppilasta taloudelliseen ajatteluun ja kehittämään käsityöprosessiin liittyviä valintoja, jotka edistävät kestävää elämäntapaa.”
Kotitalous	”Sisällöt valitaan siten, että ne ohjaavat oppilaita asioimaan sekä tuntemaan vastuitaan ja oikeuksiaan valintoja ja sopimuksia tekevinä kuluttajina. Sisällöt johdattavat median- ja teknologian käyttöön arjen työväliseen ja kannustavat pohtimaan vertaisryhmän ja median vaikutusta omiin kulutusvalintoihin.”

on ensinnäkin oppilaiden kasvu ihmisyyteen ja yhteiskunnan jäsenyyteen ja toiseksi luoda perusta laajan yleissivistyksen muodostumiselle ja maailmankuvan avartumiselle eri tiedonalojen, että tiedonaloja läpileikkaavien tietojen ja taitojen avulla. Kolmanneksi perusopetuksen tavoitteena on sivistyksen, tasa-arvoisuuden ja elinikäisen oppimisen edistäminen. Opetuksen painopiste on oppilaiden kokonaisvaltaisessa kehittämisessä, ei testaamalla todennettavissa tiedoissa ja taidoissa. Opetussuunnitelma perustuu jatkuvalla kehittämiselle (ks. Sahlberg 2015).

Koulun antamalle talousopetukselle on siis asetettu paljon toiveita. Opetuksessa tulisi huomioida talouden ilmiöiden monialaisuus, sen tulisi olla toiminnallista ja sisältää käytännön esimerkkejä. Oppilaiden tulisi itse oivaltaa opetuksen sisältö omia kokemuksiaan hyödyntäen (Löfström ym. 2017). Opetuksen tulisi vahvistaa nuorten toimijuutta ja yhteiskuntaan kiinnittymistä, antaa nuorille tietoja ja taitoja itsenäiseen taloudelliseen toimintaan sekä vahvistaa heidän luottamustaan omaan taloudelliseen osaamiseensa. Koulun tulisi

myös tasata lasten ja nuorten lähtökohdista syntyviä eroja. Opetuksen tarkastelu oppimistulosten kautta ja opetuksen järjestämistä tutkimalla rakentaa osaltaan ymmärrystä tästä. Näissä näkökulmissa jää kuitenkin helposti puuttumaan talousopetuksen merkitys nuorelle itselleen itsenäistymisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta. Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on nuorten talousopetuskokemusten tarkastelu sekä yksilön että yhteiskunnallisen merkityksen kautta nähtynä.

Haastatteluaineisto ja fenomenografinen analyysi

Tarkastelemme nuorten aikuisten näkemyksiä talousopetuksesta keskittyen niihin puhe- tapoihin, joilla nuoret sanoittavat koulun talousopetuksen henkilökohtaista ja yhteiskunnallista merkitystä. Laadullinen tutkimusote mahdollistaa tutkittavien erilaisten näkemysten tarkastelun (Denzin & Lincoln 2013). Teemahaastatteluun osallistui 18 nuorta aikuista kuudelta paikkakunnalta, ja

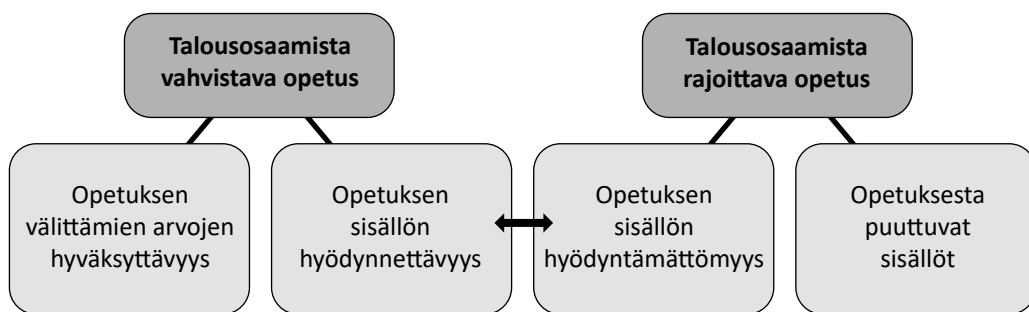
he olivat iältään 20–26-vuotiaita (yhdeksän naista ja yhdeksän miestä). Nuoret olivat muuttaneet pois lapsuudenkodista, ja he asuivat itsenäisesti. Haastattelut tehtiin sekä kasvokkain että verkon kuvayhteyden välityksellä. Verkkoyhteys mahdollisti sen, että haastatteluihin osallistui nuoria eri puolilta Suomea. Haastateltavat rekrytoitiin kahden haastattelijan verkostoista lumipallomenetelmällä. Haastattelut tehtiin kahdessa osassa; ensin talvella 2019–2020 (n=9) ja aineistoa täydennettiin kesällä 2020 (n=9).

Haastatteluun suostuminen ei ollut nuorille helppoa, sillä talousasioista puhuminen koskettaa läheisesti haastateltavan elämäntilannetta, tavoitteita ja perhetaustoja. Haastattelu aineistokeruumenetelmänä antoi mahdollisuuden täsmentäen ja keskustellen kartoittaa nuorten kokemuksia. Hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen nuorille kerrottiin, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, että heiltä ei kerätä henkilötietoja ja että he voivat keskeyttää osallistumisensa milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Aineistositaatit on anonymisoitu.

Haastattelut sisälsivät kolme osiota: 1) kulluttajuus ja kuluttajaksi kasvu, 2) perheen merkitys taloudellisen osaamisen kehittämisessä ja 3) koulun merkitys taloudellisen

osaamisen kehittämisessä. Aineistosta analyysin kohteena on koulun talousopetuksen merkitys nuorille. David Silvermanin (2003) mukaan teemojen jäsentäminen alateemojen nimeämisellä ja sen jälkeen aineiston luenta voi syventää teemojen merkitysverkon kuvaamisella. Aineistosta poimittiin koulun talousopetusta koskevat ilmaukset ja ne ryhmiteltiin käsittekuvausiksi. Käsittekuvaukset jäsenyivät neljään teemaan: 1) koulun antamaan hyödynnettäväksi koettuun, 2) koulun antamaan hyödyntämättömäksi koettuun, 3) koululta toivottuun hyödylliseksi tulkittuun ja 4) koululta toivottuun hyödyntämättömäksi tulkittuun talousopetukseen. Sisällönanalyysin avulla luokitellut teemat tulkittiin nuorten talousosaamista vahvistavaan opetukseen (ensimmäinen ja toinen teema) sekä nuorten talousosaamista rajoittavaan talousopetukseen (kolmas ja neljäs teema). Teemoja analysoitiin luokittelemalla niistä ne kokemisen tavat, joita haastatelluilla nuorilla on koulun antamasta talousopetuksesta. Aineistosta jäsenyi neljä kategoriata, jotka on kuvattu kuviossa 1. Kategoriat eivät pohjaa yksittäisten henkilöiden kokemuksiin, vaan aineistosta on muodostettu nuorten yhteisesti jaettuja kategorioita.

Nuorten kokemusten kuvauksissa nousi esille se, että he antoivat erilaisia merkityk-

Kuvio 1. Nuorten oman elämän kokemukset taloudensaamista vahvistavasta ja rajoittavasta koulun talousopetuksesta.

siä juuri koululle talousopetuksen antajana. Sisällönanalyysin toisella kierroksella aineistosta analysoitiin koulun talousopetuksen merkitykseen painottuvat ilmaiset (kuvio 2). Sisällönanalyysin jäsentelyn jälkeen aineistoa tulkittiin fenomenografisella tutkimusotteella, jota on käytetty opetuksen ja oppimisen tutkimuksessa ja jonkin verran myös talousopetuksen tutkimuksessa. Esimerkiksi Ann-Sofie Jägerskog ym. (2019) tutkivat opiskelijoiden tiedon kehittymistä hinnanmuodostuksen tekijöistä, Sandra Speer ja Gunther Seeber (2013) luotonannon käsitteestä ja Peter Davies ja Cecilia Lundholm (2012) julkisista hyödykkeistä. Fenomenografinen tutkimus pyrkii jäsentämään erilaiset tavat kokea, käsittää tai käsitteellistää ilmiötä. Käsitusten laadullinen erilaisuus tarkoittaa sellaista erilaisuutta, jota ei voi selittää esimerkiksi tiedon kumuloitumisesta johtuvana. Näin fenomenografia suuntautuu ihmisten erilaisiin tapoihin ymmärtää ilmiötä ja pyrkii kuvaamaan erilaisten käsitysten variaatiota (Samppala 2017; Marton 1981). Fenomenografisen tutkimusotteen käyttö mahdollisti kuvauksen rakentamisen niistä kokemisen tavoista, joita nuorilla on koulun talousopetuksesta.

Fenomenografinen tutkimusote lähestyy tutkittavaa ilmiötä kahden tulkintakerroksen kautta. Ensimmäisessä tulkintakerroksessa luodaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä ja toisessa avataan kuvauksen rakennetta eli esimerkiksi eri kategorioiden keskinäistä suhdetta ja järjestystä. (Ks. Svensson 2016; Marton 1981.) Koulun antaman talousopetuksen kokemisen tavat ja koulun merkitys talousopetuksen antajana jäsenyivät aineiston fenomenografisessa tulkinnessa nuorten henkilökohtaisen tason sekä yhteiskunnallisen tason kautta rakentuviksi. Tulkinnessa toisessa vaiheessa määrittelimme henkilökohtaisen ja yhteiskunnallisen merkityksen rakenteen. Se on kuvattu kuviossa 2.

Taloudellinen osaaminen näyttäytyy aineistomme nuorille ilmiönä, jossa oppiaine- tai koulutusasteiden erot eivät tule selkeästi esille, vaikka yksittäisiä oppiaineita mainitaankin. Näin emme tarkastele oppiaineita ja koulutusasteita analyysissä. Ensimmäisessä tulosluvussa avaamme kuvion 1 kategoriat. Toisessa tulosluvussa syvennämme analyysiä ja esittelemme kuvion 2 kategoriat. Aloitamme tarkastelun talousopetuksen merkityksestä nuoren omalle taloudelliselle toiminnalle.

Koulun talousopetuksen merkitys nuoren omalle toiminnalle

Nuoret näkevät koulun talousopetuksen sekä vahvistavan että rajoittavan talousosaamistaan. Heidän kokemuksensa talousosaamista vahvistavasta opetuksesta syntyvät opetuksen välittämien arvojen hyväksyttävyyden ja opetuksen sisällön hyödynnettävyyden kautta. Ensinnäkin koulun koetaan välittävän sellaisia yhteiskunnallisia arvoja, jotka nuoret voivat henkilökohtaisesti hyväksyä. Toiseksi, talousosaamista ja itsenäistymistä vahvistaa sellainen talousopetus, jonka sisällön nuoret kokevat olevan hyödynnettävissä omassa arjessaan. Opetuksen välittämät yhteiskunnan arvot, kuten harkitseva kuluttaminen ja suunnitelmallisuus, tulevat nuorille näkyviksi taloudellisten toimintamallien kautta, ja he myös sanoittavat niiden hyväksyttävyyden. Opetuksessa ohjataan nuoria esimerkiksi pikavippien ja ylivelkaantumisen välttämiseen (vrt. Autio ym. 2009) sekä säästäväisyyteen, mikä viestii suomalaisen kulutuseetoksen keskeisistä hyveistä. Tämä ei tapahdu niinkään tiedollisia tai taidollisia valmiuksia vahvistamalla vaan näiden toimintamallien takana olevia arvoja, kuten velkaantumisen välttämistä ja säästäväisyyttä, painottamalla. Eerikin kuvaus

sanoittaa näkemystä yhteiskunnan kannalta ”järkevästä” eli suositeltavasta taloudellisesta toiminnasta, jota opettaja välittää ja jonka nuori hyväksyy omaan toimintaansa.

...opettaja opetti turvallista tapaa hallita taloutta. Semmoista, mitä opettajalta voi odottaakin, ei oteta pikavippejä ja ei lähetä takaajaksi lainaan. (*Eerik, 24v, H15*)

Toisen talousosaamista vahvistavan kategorian muodostaa koulun talousopetuksen sisällön hyödynnettävyys nuorten arjessa, kun he toimivat itsenäisinä taloudellisinä toimijoina. Nuoret sanoittavat hyödynnettävää taloudellista osaamista sekä tiedollisena että taidollisena osaamisena. Nuorten kuvauksissa taloudellinen osaaminen vahvistuu ensinnäkin, kun opetuksen sisältöä on pedagogisesti integroitu käytäntöön ja toiseksi, kun opetuksen sisältöä on ajallisesti integroitu nuorten elämään. Opetuksen pedagoginen integrointi käytännön elämään tarkoittaa opetuksen toteuttamista yhdessä lähiympäristön kanssa (mm. vierailut kaupassa) tai erilaisten taloudellisen toiminnan simulaatioiden kautta (mm. Yrityskylä, virtuaalisten sijoitussalkkujen luonti ja hallinnointi). Nuoret ovat ymmärtäväisiä koulun toimintaa ja opettajien toimintatapoja kohtaan; erilaisten simulaatioiden ja käytännön tehtävien koetaan olevan hyödyllisiä, mutta haasteellisia järjestää. Nuorten elämäntilanteeseen ajallisesti integroituvat talousopetuksen sisällöt käsittelivät esimerkiksi korkolaskuja (vertailu omaan opintolainaan) tai verotusjärjestelmää (vertailu omaan palkkakuittiin). Rosa kuvaa, miten koulussa opetetut sisällöt alkoivat muuttua mielekkäämmiksi, kun opetuksen sisällön ja oman elämän tapahtumilla oli ajallinen yhteys.

...siellä (lukiossa) sitten tuli kaikki vero hommat ja muut, niistä tuli tietoisemmaksi. Se kosketti itseensä koska oli työelämässä, niin osasi yhdistää niitä asioita. (*Rosa, 22v, H17*)

Nuoret kommentoivat, miten opetettavan sisällön hyödyllisyys paljastui heille usein vasta peruskoulun jälkeen. Nuorten kuvausten perusteella reflektio omaan elämään ei ollut pedagogisesti suunniteltu osa opetusta, eikä opetuksessa siihen erikseen kannustettu, vaan se tapahtui heidän omien pohdintojensa tuloksena.

Nuoret kokevat talousosaamista rajoittavana sellaisen opetuksen, jonka sisällön ei nähdä olevan hyödynnettävissä tai omaan elämään sovellettavissa. Myös pedagogisia menetelmiä kritisoidaan, kun opetuksen koetaan jäävän irralliseksi tai sisältävän vain yksittäisiä teoreettisia tietoja. Teoreettinen tieto jää hahmottomattomaksi ja jäsentymättömäksi, jos se ei rakennu aikaisemmin opitun tai koetun päälle. Esimerkiksi budjetoinnin opetuksessa on käytetty esimerkkinä kunnan budjettia, mikä tuo nuorelle jäsentymättömän ja tiedollisesti haastavan käsityksen siitä, mitä budjetti tarkoittaa omassa elämässä. Tämä ymmärrys ei anna valmiuksia soveltaa tietoa budjetoinnista oman talouteen. Vastaavasti teoreettisen tiedon talouden ilmiöistä kuten inflaatiosta koetaan jäävän irralliseksi, jos tiedolla ei koeta olevan hyödynnettävyyttä omassa elämässä. Maria kuvaa kokemustaan kansantaloudellisten ilmiöiden opetuksesta. Hän kokee ymmärryksen ilmiöstä sinänsä tärkeäksi, mutta ei näe sisältöä merkitykselliseksi omassa elämässään.

Mut mun mielestä koulussa käsitellään yleisesti ottaen sellaisia kansantalouteen liittyviä juttuja enemmän et mikä on inflaatio tai alijäämä tai tollasia mitkä ei omas elämäs oo kuitenkaan niin merkityksellisiä. Ehkä ymmärrys yhteiskunnasta nyt sinänsä on, mutta ei tuu mieleen mitään konkreettisia taitoja. (*Maria, 26 v, H2*)

Koulun talousopetus koetaan hyödyttömäksi myös silloin, kun opetus ei kohtaa omassa elämässä eteen tulevia tilanteita. Esimerkiksi vajavaiseksi jääneen prosenttilaskutaidon

opetus koetaan merkityksettömäksi siltä osin, kun laskemiseen pystyy käyttämään kännykän laskimia ja muita apuvälineitä.

Eniten nuoret kokevat talousopetuksen rajoittavan talousosaamista ja itsenäistymistä opetuksesta puuttuvilla sisällöillä. Kaivatut opetussisällöt ovat sekä tiedollisia (esimerkiksi kuluttajan oikeudet, erilaiset palkkukseen ja taloudellisiin tukiin liittyvät asiat, luotto-tietomerkinnot) että taidollisia (esimerkiksi verkkopankin käyttö, medialukutaito). Myös asenteisiin vaikuttavaa opetusta kaivataan (esimerkiksi kestävä kulutus). Nuorten kuvauksista käy ilmi heidän taloudellisesti haavoittuva asemansa yhteiskunnassa. Tietämättömyys palkan muodostumiseen ja palkanmaksuun liittyvistä käytännöistä aiheuttaa heille taloudellisia menetyksiä, ja he kuvaavat oppineensa näistä kantapään kautta. Nuoret kokevat opetuksesta puuttumaan jääneen tiedon aiheuttaneen heille epävarmuutta omassa toiminnassa ja tulevaisuuden suunnittelussa. Esimerkiksi laskujen perintäprosessin tuntemattomuus on aiheuttanut epävarmuutta.

Tulevaisuuden suunnitteluun nuoret kaipaavat käytännön työvälineitä kuten vaihtoehtokustannusten pohtimista ja rahankäytön suunnittelua. Nuoret kritisoivat myös sijoittamiseen liittyvien tietojen ja taitojen puuttumista koulun talousopetuksesta. Eri sijoitusvälineiden hyvien ja huonojen puolten pohdinta sekä sijoittamiseen liittyvien toimenpiteiden harjoittelu kuuluvat nuorten kuvauksissa koulun talousopetukseen. Vastaavasti verkkopankin käytön opetuksen puuttuminen nousee esille nuorten kuvauksissa, kuten alla olevasta Camillan kuvauksesta käy ilmi.

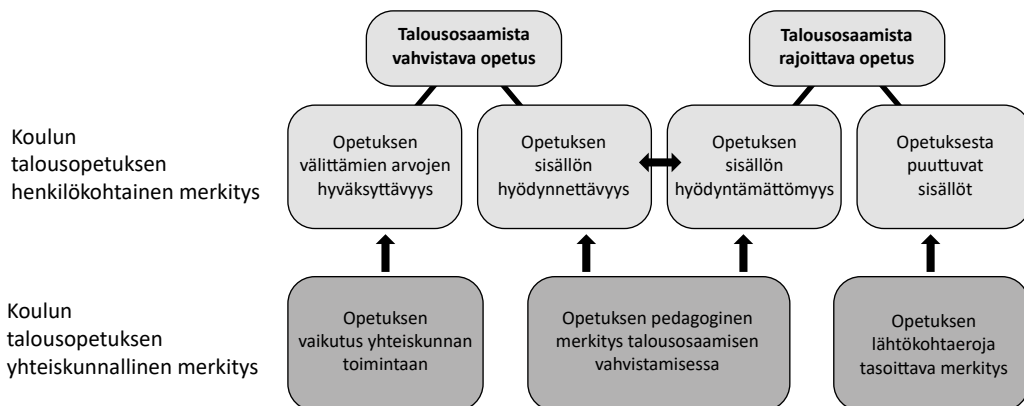
Silloin kun mä täytiin 18, ja aloin itse maksaa asioita, niin mulla ei ollut niinku mitään hajua, että miten se tehdään. Mun piti oikeesti pyytää varmaan jonku ekat puoli vuotta äidiltä apua, että miten tää niinku tehdään. Että mä en ymmärrä. Kun en mä osannut mitään verkkopankkiin käyttä. Olin ihan pihalla kaikesta. (*Camilla, 22v, H14*)

Tutkimusaineiston nuoret ovat asuneet ja rakentaneet itsenäistä elämää jo useampia vuosia. He ovat kohdanneet aikuisuuteen ja itsenäisyyteen liittyviä toimintoja, kuten veroilmoituksen täyttämistä, asumis- ja toimeentulotuen hakemista sekä (verkkopankki)asiointia. Nuoret kokevat, että näitä olisi voitu harjoitella jo kouluaihana. Erityisesti juuri hyvinvointiyhteiskunnan instituutioiden kanssa asioimiseen ja oman elämän ja arjen toimintoihin nuoret toivovat opetukselta parempien valmiuksien saamista.

Koulun talousopetuksen yhteiskunnallinen merkitys

Seuraavaksi tarkastelemme nuorten talousopetukselle antamia merkityksiä yhteiskunnallisena ilmiönä. Analysoimme sitä, millaisia merkityksiä nuoret antavat koulun talousopetukselle yhteiskuntaan kiinnittymisen ja siinä toimimisen näkökulmasta. Koulun talousopetus nuorten kokemana saa kuviossa 2 kuvatun henkilökohtaisen ja yhteiskunnallisen merkityksen kautta jäsenytvän rakenteen. Nuorille itsenäinen taloudellinen toiminta ja siihen liittyvä taloudellinen osaaminen tarkoittaa paitsi henkilökohtaisia tietoja, taitoja ja asenteita, myös yhteiskunnallisia valmiuksia, joita opetus tarjoaa ja siten mahdollistaa heidän toimijuuttaan.

Ensinnäkin nuoret näkevät koulun talousopetuksen vaikuttavan koko yhteiskunnan toimintaan. Erilaisia opetuksen avulla tapahtuvia vaikuttamisen keinoja ovat yksilön asenteisiin vaikuttaminen ja yhteiskunnan asenneilmapiiriin vaikuttaminen sekä sellaisen yksilön taloudellisen osaamisen vahvistaminen, joka parantaa yhteiskunnan toimivuutta. Yhteiskuntaan vaikuttavina yksilön asenteina nuoret näkevät ennen kaikkea vastuulliseen kuluttamiseen ja kulutus päätöksiin liittyvät asenteet. Yhteiskunnalliseen asenneilmapiiriin

Kuvio 2. Koulun talousopetuksen henkilökohtainen ja yhteiskunnallinen merkitys.

vaikuttamisen nähdään tapahtuvan purkamalla talousasioihin yhdistyviä kielteisiä mielikuvia ja tunteita, esimerkiksi velkaantumisen johtuvaa häpeää, kuten Ninan puheenvuorosta ilmenee.

Ja mun mielestä koulun pitäisi olla just se paikka missä lähetään rikkoon sitä häpeää, tai onks se jotain muuta mitä siihen liittyy, et rahasta ei puhuta. Mut avoimesti et opettajat tai aikuiset uskaltaisi puhua ja olla silleen, et mä tienaan tän verran ja tän verran mulla on velkaa. (Nina, 26v, H1)

Nuorten talousosaamisen vahvistaminen nähdään yhteiskunnallisena toimintana, kun sen kuvataan vaikuttavan yhteiskunnassa esillä oleviin haasteisiin, esimerkiksi ylivelkaantumiseen. Koulun talousopetuksen nähdään myös vahvistavan yleisiä yhteiskunnassa tarvittavia valmiuksia, taitoa toimia kansalaisena. Koulun merkitys yhteiskunnan toimintaan ja kehitykseen vaikuttajana yhdistyy lähisimmin koulun talousosaamista vahvistavaan toimintaan vallitsevien yhteiskunnallisten arvojen välittäjänä. Koulun nähdään siis sekä välittävän yhteiskunnan arvoja että vaikuttavan niihin opetuksen avulla.

Toiseksi nuorten kuvauksissa nousee esille luottamus koulun pedagogisiin mahdolli-

suuksiin taloudellisen osaamisen vahvistamisessa. Koulun mahdollisuuksiin tavoittaa talousopetuksellaan kaikki nuoret uskotaan vahvasti, kuten Peten kuvauksesta ilmenee:

Niin tommoset aiheet, jotka on käytännönläheisempi ja vähän erilaisempia, konkreettisempia, niin nehan saattaisi jopa nappaa mukaan eri oppilaat ja sit joku toinen innostuisi siitä, joku toinen jostain toisesta. Eihän sitä tietoo voi tunkea kenenkään päähän. Eihän se ole koulun tarkoituskaan että siellä ängetään vaan se, että siellä pitää ite haluta oppia. (Pete, 22 v, H16)

Nuoret kertovat opetuksessa käytetyistä pedagogisista menetelmistä ja menetelmällisistä mahdollisuuksista monisanaisesti. Talousasioiden opettamisen työkaluina mainitaan yhteisopettajuus, roolipelit, palkkalaskelmien opiskelun yhdistäminen TET-harjoitteluun ja tinkimisen harjoitteluun ja onnistunut talousopetus koostuisi esimerkkien käyttämisestä, käytännön tekemisestä, ryhmissä työskentelystä ja keskusteluista, mutta myös palautteen saamisesta. Kai kuvaa palautteen tärkeää merkitystä pohtiessaan Yrityskylän onnistumisen tekijöitä ja ideoi samanlaista toteutusta oman talouden opiskeluun:

Mutta pääasiassa on, että sulla se oma juttu, mitä sä yrität huolehtia mahdollisimman hyvin. Näet välittömästi tuloksista ja virkailijat kattoo ja ker-
too, että mites sulla menee. Ne sanoo, että onpas hyvin mennyt, ja ollaan iloisia. Tai sitten jos joku on mennyt pieleen, niin hyvin pystyy kertoo että mitä pystyisi tehdä tai mistä tää on johtunut. Sieltä tulee palaute. Vähän samalla logiikalla tuo oman rahankäyttö luokissakin vois toimia. (Kai, 23v, H18)

Joissakin talousaiheissa koulun opetus ja vanhempien kasvatustyö näkyvät nuorille sisällöllisesti samansuuntaisina, ”koulu toisti samaa kuin kotona”. Nuoret kuitenkin antavat koulun talousopetukselle laajemman roolin syventää tietoja ja taitoja. Esimerkiksi sijoittamiseen liittyvässä opetuksessa koulun tehtäviin nähdään kuuluvan ”korkoa korolle”-ilmiö ja erilaisiin sijoitusvälineisiin tutustuttaminen, kun taas vanhempien vastuulle kuvataan perheen (sijoitus)käytäntöjen avaaminen ja niihin ohjaaminen.

Myös talousosaamiseen liittyvät matemaattiset sisällöt kuuluvat nuorten kuvauksissa koulun tehtäväksi. Esimerkiksi korko- ja prosenttilaskujen sekä tilasto- ja talousmatematiikan nähdään kuuluvan koululle, vaikkakin nuoret kritisoivat sellaista matemaattista opetusta, joka ei anna arkielämän soveltamisen taitoja. Koulun pedagogisen toiminnan merkitys liittyy nuorten kuvauksissa erityisesti niin talousopetuksen hyödynnettävyyteen kuin sen hyödyntämättömyyteenkin.

Kolmas nuorten koulun talousopetukselle antama merkitys liittyy koulun mahdollisuuksiin tasata lasten ja nuorten kodin sosioekonomiseen asemaan ja kodista saatuihin taitoihin tai resursseihin liittyviä eroja pedagogisen toiminnan kautta. Lähtökohtaeroja syntyy nuorten mielestä siitä, kuinka paljon ja kuinka hyvin vanhemmat pystyvät kotona ottamaan talousasioita esille, puhumaan niistä ja/tai näyttämään oikeaa esimerkkiä taloudelliseen toimintaan. Erojen tasaaminen yhdistyy nuorilla osittain edellä käsiteltyyn

talousopetuksen pedagogiseen rooliin. Nuoret näkevät, että koulu instituutiona kykenee erilaisten pedagogisten menetelmien avulla kohtaamaan nuorten erilaiset tarpeet ja tavat oppia. Lähtökohtien tasaamisessa nuoret painottavat perustietojen ja -taitojen merkitystä. Toisin sanoen koulun tehtävänä on varmistaa, että kaikilla nuorilla on ’kansalaistaidot’ eli edellytykset yhteiskunnassa toimimiseen.

Nuoret pitävät yhdenvertaisuutta lisäävänä sitä, että opettajat voivat opetuksen avulla välittää oppilaille erilaisia näkökulmia. Koulunopetuksen kautta nuorilla on mahdollisuus arvioida erilaisia taloudellisen toiminnan asenteita ja tapoja.

Etä sais erilaisia näkökulmia, että se ei oo vaan sen yhden tietyn näkökulman varassa. Ja kuitenkin sitten ne lapset oppii kotoa sen tietyn näkökulman niin että sais siihen semmosta uutta perspektiiviä. Erityisesti niiden lasten kohdalla ajattelen, jotka saa sieltä kotoa huonoa mallia siihen arki taloudenpi-
toon. (Tia, 22v, H10)

Koulun talousopetuksen yhdenvertaisuutta vahvistava merkitys yhdistyy nuorten kokemuksissa selkeimmin kuvauksiin kouluopetuksesta puuttuneista talousosaamisen sisällöistä. Nuoret arvioivat yhdenvertaisuutta itsensä kautta, ”jos olisin tämän koulussa oppinut, minulla olisi ollut mahdollisuus toimia toisin”, mutta myös yleisesti kaikkien nuorten mahdollisuutena saada parempia lähtökohtia elämälle.

Koulu talousosaamisen rakentajana

Tutkimuksemme nuorten haastattelut kuvaavat, mikä merkitys koulusta saaduilla tiedoilla ja taidoilla on ollut nuorten omassa taloudellisessa toiminnassa ja itsenäistymisessä. Nuoret kertovat yhteiskuntaan kiinnittymisprosessistaan sekä siihen liittyvistä

haasteita ja kipupisteitä. Nuoret eivät kuitenkaan tarkastele koulun talousopetusta vain omasta näkökulmastaan vaan arvioivat sen yhteiskunnallista merkitystä. Nuoret pohtivat oman pärjäämisensä rinnalla myös muiden pärjäämisestä eli sitä, miten koulu voisi entistä paremmin vastata useamman nuoren tarpeisiin. Tämä näyttäytyy heille erityisesti koulun pedagogisten mahdollisuuksien kautta. Koululla instituutiona kuvataan olevan käytössään erilaisia pedagogisia ratkaisuja sekä mahdollisuus sovittaa opetusta oppilaiden taitoihin ja tarpeisiin ja näin kohdata koko ikäluokka erilaisine oppijoinen. Nuoret tunnistavat taloudellisen osaamisen vaativan tavoitteellista oppimista ja tavoitteellisen – formaalin – oppimisen he yhdistävät kouluun. Nuorten näkemyksiä koulun pedagogisista mahdollisuuksista voidaan ymmärtää suomalaisen peruskoulujärjestelmään kuuluvan opettajien pedagogisen autonomian kautta (Sahlberg 2015). Suomalainen koulujärjestelmä pohjautuu opettajien ammattitaitoon ja nuorten kokemuksissa näkyy luottamus opettajiin ja instituutioon.

Kouluopetuksen talousosaamista vahvistava kokemus syntyy nuorille käytännönläheisistä opetusmenetelmistä ja lähiympäristön integroinnista sekä nuoren elämän kannalta relevanttien esimerkkien käytöstä. Kaiserin ja Menkhoffin (2017) kuvaama opetuksellinen hetki *'teachable moment'* näkyy tutkimuksemme nuorten kerronnassa. Nuorten elinpiiriin ja kokemuksiin liittymätön opetus ei kohtaa nuoria kouluaihana. Kuitenkin heidän kasvaessaan kohti aikuisuutta sisällöt muuttuvat ajankohtaisiksi ja saatu opetus nähdään myös hyödynnettävänä omassa taloudellisen itsenäistymisen prosessissa. Käytännön toiminnan yhdistämisen opetukseen on nähty vahvistavan talousosaamista talousopetuksen vaikuttavuustutkimuksissa (Amagir ym. 2018; Urban ym. 2020; Kaiser & Menkhoff 2020; Batty ym. 2015) samoin kuin eri oppiaineiden

kanssa tehty yhteistyö (Cole ym. 2015; Urban ym. 2020). Löfströmin ym. (2017) mukaan oppilaiden omien kokemusten liittäminen opetetun sisällön yhteyteen tekee teoreettista tietoa ymmärrettäväksi ja kehittää oppilaiden kykyä käsitteellistä yhteiskunnallisia ilmiöitä. Tutkimusaineistossamme teoreettisen tiedon ilmiötä jäsentävä vaikutus näkyy nuorten kuvattessa sijoittamisosaamista. Osalle nuorista sijoittaminen näyttäytyy sekä toimenpiteisiin yhdistyvänä arkitietona että korkoa korolle -ilmiön teoreettisena tietona.

Koulun pedagogisia mahdollisuuksia yhteiskuntaopin ja kotitalouden opetuksessa haastaa Najat Ouakrim-Soivion ja Jorma Kuuselan (2012) sekä Salla Venäläisen ja Jari Metsämuurosen (2015) mukaan oppilaiden heterogeenisyys ja motivaation puute. Tutkimuksemme nuoret kokevat, ettei talousasioiden opiskelu ole kiinnostavaa tai motivoivaa, etenkin kun koulussa opetetut asiat ovat opetushetkellä tuntuneet etäisiltä ja jääneet irrallisiksi. Nuoret myös tunnistavat luokkaan ”mahtuvan” monenlaista oppijaa ja luokkakavereiden asenteiden ja suhtautumisen opetukseen vaihtelevan paljon. Nuorten koululle antama pedagoginen merkitys korostuu näiden haasteiden ratkaisuisissa. Erilaisilla työtavoilla ja opetuksen sisällöillä juuri koulu pystyy nuorten käsitysten mukaan kohtaamaan jokaisen nuoren. Talousopetuksen suunnittelussa tulisikin kiinnittää erityistä huomiota opetuksen ja nuorten elämän pedagogiseen ja ajalliseen integraatioon.

Peruskoulun opetussuunnitelman tavoitteena on vahvistaa oppilaiden osaamista ja kasvattaa lapsia ja nuoria aktiiviksi, empatiiviseksi ja vastuulliseksi yhteiskunnan jäseniksi. Yhteiskuntaan kasvaminen vaatii tietojen ja taitojen lisäksi myös luottamusta omaan osaamiseen. Jouko Mehtäläinen ym. (2017) kuvaavat, että vaikka nuorten luottamus kouluun instituutiona on korkea, he eivät luota samassa määrin omiin toimintavalmiuksiin-

sa toimia yhteiskunnassa. Nuorten kohdalla luottamus omiin kykyihin on tärkeää ja taloudellinen itseluottamus vaikuttaa nuorten kykyyn itsenäistyä (Ranta ym. 2020). Tutkimuksen nuorten yhteiskuntaan kiinnittyminen näkyy sekä itsenäistyvänä tulojen hankkimisena joko töistä saatavana palkkana tai (opinto)sosiaalisten etuuksien hakemisena että rahoitus- ja pankkipalvelujen itsenäisenä käyttönä. Näihin kohtiin liittyvät nuorten hetkelliset haavoittuvuuden kokemukset, ja niihin kytkeytyvä puuttuvaksi koettu kouluopetus nousee esille. Esimerkiksi palkkalaskemien ymmärtäminen, erilaisten tukimuotojen hakeminen, viranomaisten kanssa asiointi ja verkkopankin käyttö ovat sisältöjä, joita nuoret toivovat koulun talousopetukseen.

Rahoitus- ja maksupalvelujen automatisoituminen ja verkkovälitteisyys edellyttävät talousosaamista (Walstad ym. 2016; Speer & Seeber 2013). Genevieve O'Connorin ym. (2019) mukaan nuoret lukeutuvatkin usein haavoittuvien kuluttajien joukkoon osaamisen, voimavarojen ja kokemusten niukkuuden takia. Tutkimuksen nuorten osaamista haastaa rahoituspalvelujen automatisoituminen. Käteisen rahankäytön vähenemisen tuo heille vaikeuksia arvioida kustannustensa suuruutta. Tämän lisäksi korttien luotto-ominaisuudet vaikeuttavat heidän kulutuskäyttäytymistään. Luottokortin ja erilaisten rahoituspalvelujen käyttö (esimerkiksi asuntopäästötili) ei tutkimuksen nuorilla riipu siitä, etteivätkö palvelut olisi heidän saavutettavissaan vaan siitä, että heidän taitonsa eivät vastaa palveluiden vaatimaa tasoa. Mahdollisuus hyödyntää rahoituspalveluja ei siis ole heillä rakenteellinen vaan omista tiedoista ja taidoista riippuvainen (vrt. Sherraden 2018). Pankki- ja rahoituspalvelujen automatisoituessa ja digitalisoituessa verkossa olevat palvelut tulisi ymmärtää lähiympäristöksi ja integroida opetukseen. Koulun opetussuunnitelman uudistuessa (POPS 2014) lähiympäristön ja perheiden

kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä on korostettu kouluissa. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen Karvin (2020) ja Salla Venäläisen ym. (2020) tutkimusten mukaan uudistunut opetussuunnitelma onkin tuonut enemmän lähiympäristön integraatiota perusopetukseen.

Suomalaista koulutusjärjestelmää leimaa vahvasti yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisuuden periaate (Pietarinen ym. 2017). Koulun toimintaympäristöä on systemaattisesti rakennettu tämän periaatteen ympärille; Suomessa on vain vähän erityiskouluja ja erityiskoulut perustuvat useimmiten vahvaan uskonnolliseen tai kasvatustieteeseen taustaan. Suomessa koulujen ja alueiden väliset erot oppimisessa ovat pienet (Karvi 2020). Nuoret sanoittivat tasa-arvoisuuden ihannetta osana koulun talousopetuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Nuorille koulu näyttää instituutiona, joka pystyy tasaamaan eri taustoista syntyviä lähtökohtien eroja. Se nähdään myös yhdeksi koulun tehtäväksi. Nuoren kokevat, että opettajat välittävät yhteiskunnan keskeisiä hyveitä kannustamalla säästäväisyyteen ja varoittamalla ylivelkaantumisesta.

Tutkimuksen nuoret peilaavat omaa henkilökohtaista talousosaamistaan yhteiskunnallisella tasolla pohtimalla sekä vertaisten tilannetta että kouluopetuksen merkitystä yhteiskunnalle ylipäänsä. Nuorten kohdalla talousosaamista tulisikin tarkastella paitsi yksilöllisen osaamisen näkökulmasta myös yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tasolla. Taloudellinen itsenäistymisen, kiinnittyminen koulutukseen ja työelämään ovat kriittisiä elämänvaiheita nuorille ja vaikuttavat heidän myöhempään elämäänsä. Hiilamon ym. (2021) mukaan yhteiskuntaan kiinnittymättömyys lisää nuorten maksuhäiriömerkinnän riskiä. Tämä taas näkyi nuorten elämässä pitkään esimerkiksi asunnon saamisen vaikeutumisena.

Tutkimuksen nuoret kuvaavat talousosaamistaan oman itsenäistymisprosessinsa

kautta ja peilaten sitä talousopetuksen yhteiskunnalliseen merkitykseen. Talousopetuksen vaikuttavuutta tulisikin arvioida sekä oppilaiden yksilöllisen osaamisen vahvistumisen näkökulmasta että yhteiskunnalliselta tasolta. Tutkimustulokset luovat ymmärrystä siitä, miten koulun talousopetus mahdollistaa paitsi henkilökohtaista talousosaamista, myös yhteiskunnan rakenteisiin ja aktiiviseen taloudelliseen toimijuuteen kasvamista.

Lähteet

- Amagir, Aisa & Groot, Wim & Maassen van der Brink, Henriette & Wilschut, Arie (2018) A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economic Education* 17 (1), 56–80.
- Autio, Minna & Wilska, Terhi-Anna & Kaartinen, Risto & Lähteenmaa, Jaana (2009) The use of small instant loans among young adults—a gateway to a consumer insolvency? *International Journal of Consumer Studies* 33 (4), 407–415.
- Autio, Minna, Lähteenmaa, Jaana, Holmberg, Ulrika & Kujala, Jukka (2016) Young consumer identity in a restrictive school environment—Addictive substances, symbolic goods and consumer skills. *Children and youth services review*, 68, 100–106.
- Batty, Michael & Collins, Michael & Odders-White, Elizabeth (2015) Experimental evidence on the effects of financial education on elementary school students' knowledge, behavior, and attitudes. *Journal of Consumer Affairs* 49 (1), 69–96.
- van den Berg, Markus (2010) *Nuorten näkemyksiä Suomen yhteiskunnallisesta kehityksestä*. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus. Julkaisuja 11.
- Clarke, Maribeth & Heaton, Martie & Israelsen, Craig & Eggett, Dennis (2005) The acquisition of family financial roles and responsibilities. *Family and Consumer Sciences Research Journal* 33, 321–340.
- Cole, Shawn & Paulson, Anna & Shastry, Kartini (2015) High school curriculum and financial outcomes: The impact of mandated personal finance and mathematics courses. *Journal of Human Resources* 51 (3), 656–698.
- Davies, Peter & Lundholm, Cecilia (2012) Students' understanding of socio-economic phenomena: Conceptions about the free provision of goods and services. *Journal of Economic Psychology* 33 (1), 79–89.
- Denzin, Norman & Lincoln, Yvonna (2013) Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. Teoksessa Norman Denzin & Yvonne Lincoln (toim.) *Collecting and Interpreting Qualitative Materials. 4. edition*. Los Angeles: Sage, 1–41.
- Hiilamo, Aapo & Keski-Säntti, Markus & Kääriälä, Antti & Hiilamo Heikki (2021) *Nuorten maksuhäiriömerkinnät – rekisteritutkimus ikäkohorteilla 1987 ja 1997*. Itlan tutkimukset 2021:2. Helsinki.
- Jägerskog, Ann-Sofie & Davies, Peter & Lundholm, Cecilia (2019) Students' understanding of causation in pricing: a phenomenographic analysis. *Journal of Social Science Education* 18 (3), 89–107.
- Kalmi, P. (2018). The effects of financial education: Evidence from Finnish lower secondary schools. *Economic Notes: Review of Banking, Finance and Monetary Economics* 47(2-3), 353-386.
- Kaiser, Tim & Menkhoff, Lukas (2020) Financial education in schools: A meta-analysis of experimental studies. *Economics of Education Review*, 78.
- Kaiser, Tim & Menkhoff, Lukas (2017) Does financial education impact financial behavior, and if so, when? *World Bank Economic Review* 31 (3), 611–630.
- Karvi, Kansallisen koulutuksen arviointikeskus (2020) Kansallisen arviointitoiminnan tuloksia koulutusjärjestelmän tilasta 2020. Tiivistelmät 19:2020. https://karvi.fi/app/uploads/2020/11/KARVI_1920.pdf (Viitattu 15.1.2021.)
- Kortesalmi, Marilla & Autio, Minna (2019) Talous- ja kuluttajakasvatus talousosaamisen mahdollistajana. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 115 (4), 588–603.
- LOPS 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Helsinki: Opetushallitus.
- LOPS 2003. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Helsinki: Opetushallitus.
- Lusardi, Annamari & Mitchell, Olivia & Curto, Vilsa (2010) Financial literacy among the young. *Journal of Consume Affairs* 44 (2), 358–380.
- Luukkanen, Laura & Uusitalo, Outi (2018) Toward financial capability – Empowering the young. *Journal of Consumer Affairs* 53 (2), 263–295.
- Löfström, Jan & Virta, Arja & Salo, Ulla-Maija (2017) *Valppaaksi kansalaiseksi. Yhteiskuntatiedollisen opetuksen taito ja teoria*. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimuksia.
- Marton, Ference (1981) Phenomenography – Describing Conceptions of the World Around Us. *Instructional Science* 10, 177–200.

- Mehtäläinen, Jouko & Niilo-Rämä, Mikko & Nissinen, Virva (2017) *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen päätulokset*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos.
- O'Connor, Genevieve & Newmeyer, Casey & Yee Ching Wong, Nancy & Bayuk, Julia & Cook, Laurel & Komarova, Yuliya & Loibl, Cazilla & Ong, Lin & Warmath, Dee (2019) Conceptualizing the multiple dimensions of consumer financial vulnerability. *Journal of Business Research* 100, 421–430.
- OECD (2014) *PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century*. Volume VI. Pariisi: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en>. (Viitattu 4.1.2021.)
- OECD (2020) *PISA 2018 Results: Are Students Smart about Money?* Volume IV. Pariisi: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/48ebd1ba-en>. (Viitattu 4.1.2021.)
- OPH (2021) Ammatilliset tutkinnot <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ammattillinen-koulutus/ammattilliset-tutkinnot> (Viitattu 12.10.2021.)
- Oksanen, Atte & Aaltonen, Mikko & Majamaa, Karoliina & Rantala, Kati (2017) Debt problems, home-leaving, and boomeranging: A register-based perspective on economic consequences of moving away from parental home. *International Journal of Consumer Studies* 41(3), 340–352.
- Quakrim-Soivio, Najat & Kuusela, Jorma (2012) *Historian ja yhteiskuntaopin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa*. Helsinki: Opetushallitus.
- Pang, Ming (2019) Enhancing the generative learning of young people in the domain of financial literacy through learning study. *International Journal for Lesson and Learning Studies* 8 (3), 170–182.
- Pekkarinen, Elina & Myllyniemi, Sami (2018) Koulutus ja oppiminen. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Opinpolut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö; Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 200, 55–81.
- Peura-Kapanen, Liisa & Lehtinen, Anna-Riitta (2011) *Nuorten taloudellinen osaaminen - määrittelyä, toimijoita, materiaaleja*. Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 3/2011.
- Pietarinen, Janne & Pyhältö, Kirsi & Soini, Tiina (2017) Large-scale curriculum reform in Finland - Exploring the interrelation between implementation strategy, the function of the reform, and curriculum coherence. *The Curriculum Journal* 28 (1), 22–40.
- POPS (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
- Ranta, Mette & Punamäki, Raija-Leena & Chow, Angela & Salmela-Aro, Katariina (2020) The Economic Stress Model in Emerging Adulthood: The role of social Relationships and financial capability. *Emerging Adulthood* 8 (6), 496–508.
- Ranta, Mette & Raijas, Anu (2020) Perhe- ja yksilötekijöiden yhteys itsenäisesti asuvien nuorten taloudelliseen eriarvoisuuteen. *Nuorisotutkimus* 38 (4), 37–51.
- Remund, David (2010) Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy. *Journal of Consumer Affairs* 44, 276–295.
- Sahlberg, Pasi (2015) *Suomalaisen koulun menestystarina ja mitä muut voivat siitä oppia*. Helsinki: Into kustannus Oy.
- Samppala, Marja-Liisa (2017) *Käsityksiä ja kokemuksia laitoshuoltajaopiskelijoiden oppimisesta työpaikalla*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 12.
- Sherraden, Margaret & Birkenmaier, Julie & Collins, Michael (2018) *Financial ability and Asset Building in Vulnerable Households. Theory and Practice*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Serido, Joyce & Shim, Soyeon & Tang, Chuanyi (2013) A developmental model of financial capability. *International Journal of Behavioral Development* 37, 287–297.
- Silverman, David (2003) Analyzing talk and text. Teoksessa Norman Denzin & Yvonna Lincoln (toim.) *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. 2. Edition. Los Angeles: Sage, 340 - 362.
- Speer, Sandra & Seeber, Gunther (2013) Financial understanding: A phenomenographic access to students' concepts of credits. *Journal of Social Science Education* 12 (2), 42–52.
- Svensson, Lennart (2016) Towards an integration of research on teaching and learning. *Scandinavian Journal of Educational Research* 60 (3), 272–285.
- Tenojoki, Anna-Maria, Rantala, Jukka & Löfström, Jan (2018) Nuorten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta koulussa ja koulun ulkopuolella. Teoksessa Pekkarinen, Elina & Myllyniemi, Sami (toim.) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 133–148.
- Urban, Carly & Schmeiser, Maximilian & Collins, Michael & Brown, Alexandra (2020) The effects of high school personal financial education policies on financial behavior. *Economics of Education Review* 78.
- Venäläinen, Salla & Saarinen, Jaana & Johnson, Peter

- & Cantell, Hannele & Jakobsson, Gun & Koivisto, Päivi & Routti, Mari & Väänänen, Jorma & Huhtanen, Mari & Kauppinen, Laura & Viitala Mikko (2020) *Näkymiä OPS-matkan varrelta – Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden 2014 toimeenpanon arviointi*. Karvi: Julkaisut 5:2020.
- Venäläinen, Salla & Metsämuuronen, Jari (2015) *Arjen tiedot ja taidot hyvinvoinnin perustana. Kotitalouden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014*. Karvi: Julkaisut 2015:5.
- Walstad, William & Tharayil, Ashley & Wagner, Jamie (2016) Financial literacy and financial education in high school. Teoksessa Jing Jiao Xiao (toim.) *Handbook of Consumer Finance Research*. Sveitsi: Springer International Publishing, 131–139.
- Öz, Melike (2020) *Taloudellisen lukutaidon opetus yläkoulun matematiikan oppitunnilla Opetusmenetelmänä kontekstuaalinen lähestymistapa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202005272390>. (Viitattu 4.1.2021.)